

tartja magát „ősi“, mondhatni a város megalakulása korabeli bennszülött családnak. Pedig a monográfia történeti része másról győz meg bennünket, mindenestre helyesen.

Túri Károly.

Libicke és palóka.

Mindakettő duná–tiszaközi pásztorszó. Így hívják a szópós vagy rúgott borjú orrába akasztott, tenyér nagyságú deszkát vagy *lapickát*, *lapkót*, hogy szopni ne tudjon, de azért legelhesen vagy abrakolhasson. (Képét l.: *Ecsedi I.*, A Hortobágy puszta élete, Debrecen 1914, című könyvében). Lapicka helyett szöges, tüskés örvet is kötnek a borjú orrára, amit szintén mondanak palókának, de mégis inkább *kantár*-nak, *tasak*-nak. (*NyF.* 38:31, Győr m.)

Az elsőről azt írja *Herman Ottó*, hogy nevét a *libickölni* (= „fityegni“) szótól kapta. (*Magy. pászt. nyelvk.*). Ha a *lib* többől származó s a *MTsz*-ban felsorolt, lebegést, billegést, hintázást, sántítást jelentő, ritka gazdag szócsaládot áttekintjük, azt a tárgyilag is indokoltan mondható magyarázatot nyugodtan elfogadhatjuk, mert a *libicke* csakugyan *libeg*, *libickel* az állat orrán. Nagyon talál a borjúlibicke e szemléletes nevéhez, hogy a barázdabillegetőt is hívják *libické*-nek, vagyis libickelő madárnak, amint a csúszkáló harkályt hívják *csuszká*-nak, hasonló módon a *csuszkál* igéből elvonva.

Ilyen képzésű tárgyszavunk sok van, teszem azt *fityenke* (= sallang), *mericske* (= merőke-pohár), *pilince* (= ütőfácska), a *fityenkél*, *mericskél*, *pilincél* igéből. A *pilincé*-nek *pilink* (sőt *pilinc*, *pinc*) alakja is van. Ugyanígy a *libické*-nek is *libick* (*MTsz.* és *Herman i. m.*: „libick-deszka“), sőt lehet, hogy *libic* alakja is lappang.

A *palóka* megnevezés is egyszerű. A halászat mesterszavai között ismeretes a *palóka* (alakv.: *paróka*, *panóka*, *pallóka*) az a kéregből, kóróból, gyékényből vagy tenyérnyi fadarabból való *úszóka*, *úszófa*, *póta* vagy *tutaj* (sok helyen így hívják a palókát), amit a horoginra kötnek, vagy a hálózatok fölére húznak, hogy azok úszva-lebegve járjanak a vizen. (Képüket l.: *Herman O.* MHK és *Ecsedi I.* Népies halászat a Közép-Tiszán stb. Debrecen 1934). Aligha kétséges, hogy ez a halászati mesterszó vitetett át az állattartás műszavai közé. Mintha támogatná ezt az is, hogy Erdélyben *kereksíp*-nek mondják a borjú orrára kötött szeges bőrt, vagyis az alföldi palókát, ami

nem más, mint a tiszavidéki horgas halászatban jól ismert *cserepecsik* v. *csiriptető*, azaz *csíptető*.

Közbevetőleg megjegyezzük, hogy a *palóka* > *paróka* változat (t. i. *l* > *r* vált.) egészen közönséges, a *palóka* > *panóká*-ra pedig l.: *kalista* > *kanista* (,kátyú'), *tiloló* > *tinoló* (= ,tiló'), *tolás* > *tonás* (= ,tojás') stb.

A *palóka* nyilván kicsinyített alak. Az eredeti a *pala* (*para*, *palla*). Ez természetesen ugyanazt jelenti, mint a *palóka*, sőt a halászatban elterjedtebb szó mint amaz. Érdekes már most, hogy a nagykunsági pásztorok közt a *pala* is járatos *borjúpalóka* értelmében (sz. Györffy I. szíves közlése), ami ismét arra mutat, hogy a név a halászat mesterszavaiból került ide.

A *para-pala* etimonjáról következő véleményünk van nyelvtudósainknak: Szinnyei J. (MNyh⁶:140) azt mondja, hogy a *para* (*pala*), a finn *polo* (= ,úszófa', mely a horog v. a háló helyét mutatja) származéka. (Más, közelebbi nyelvből nem hoz fel adatokat. Az elsődleges alak e szerint a *pala* volna.

Munkácsi B. szerint viszont (Ethn. 1893:202) a *para* a vogul, osztják, zürjén, votják *porä*, *por* stb. (= ,tutaj') szavak származéka. A *pala* nem függ össze vele, mert az, *palla* és *pálha* alakváltozataival együtt, szláv eredetű.

A származás eldöntésében mindenesetre nehézséget okoz az, hogy szavunk régi előfordulására — alkalmasint jelentéktelen volta miatt — nincsenek írásos adataink.¹

Legyen szabad e kétféle magyarázat mellett egy harmadik lehetőségre rámutatnunk. A régiségben és mai nyelvben egyaránt használatos egy *palol* ige. (Alakv.: *parol*, *palól*, *pall*, *pallul*, ebből *elpalol*, *kipalol*, *megpalol*, *palolgat*, *pallás*). Jelentése a. m. gabonát, babot, kukoricát kicsinyben, azaz kosárból szelelni, tehát a pelyvát, pihét a szélben lebegtetni. Ebből az igéből aztán származhat egy *pala* főnév (= az, ami lebeg, lebegő l. fentebb: *pélla pilinke*) úgy amint *libickel*-ből *libicke*, *bugyog*-ból *bugya* (= korsó), *kuszál*-ból *kusza* (= ,kalászkuszalék') stb.

Valószínű, hogy a *pal* alapszóhoz tartoznak ezek is: *palangol*, *paláncol*, *palinkózik* (= lebeg, pl. a mente, zeke), a *palinka*, (*palinkó*) főnevek ebben a vonzatban *pan(y)ókára vet*, *palinkáz* (pl. mentét, zekét, vagyis lebegősen vet). Magashangú

¹ Csupán az *Oklsz.* következő helyére hivatkozhatunk; hitván halászó háló, *palócás*, öreg 1597, Sopron Keresztúr. (743. l.). Hogy a *palócás* itt annyi volna, mint *palókás* (t. i. *ca* képzővel), föltehető ugyan, de bizonyítani bajos.

párja lehet ennek *püinkel*, ebből *püinke* (= pehely, szállingó hó), *pülingő* (= szarvasmarha lógó lebernyege) stb.

A *palol*-nak is van magashangú párja a *pelel* (*pellet*), teljesen ugyanazon jelentéssel. Talán ebből lett a *pélla* főnév (= „elégett szalma, nád pehelyforma, könnyen szállingózó hama, pernyéje” *MTsz*). Idevaló a *pelleg* (= rázogató, libegtető, pl. szoknyát), *pellempáty* (= fityegő, libegő szalag) stb. s a régiségből: „zászló formán lobogó *pellike*” (*NytSz*).²

E szerint *libicke* is, *palóka* (*pala* > *para*) is egyazon mozgást jelentő, kétféle ige származéka volna. Nyelvtudósok hívatottak arra, hogy ezt az ötletünket elbírálják.

Bátky Zsigmond.

Kóly, a világ közepe.

ARANY JÁNOS *Az elveszett alkotmány* c. elbeszélő költeményének V. énekében (ÖM. III. 105.), Armidának és Rák Bendének a pokolba vezető útjáról szólva, írja a következő sorokat:

„... Város, falu, sík, halom, erdők,
Bércz, havas ormok, mind, mind elmaradoznak utánok,
Míg nem elérik az út végső földszinti határát,
Kólyt, a világ közepét, melynek hegye termi Biharban
Lelkét a' híres neves *érmelléki* boroknak“.

S mivel e hegyet „üstökinél fogvást” Armida varázsnő félretévé, hogy a hegy alatt levő katlanszerű nyíláson az alvilágba lemelessenek, Kóly természetesen még egyszer előkerül az ének végén:

...mielőtt a' földi kakasnép

Harmadik ördalját kürtölné, visszatevék a'

Kólyi hegyet — honnan kivevék — régi helyére (uo. 113. l.)

ARANY a népnyelv alapján teszi meg Kólyt a világ közepévé, amint az Elv. alk.-hoz írt *Jegyzetekből* (id. kiad. 153.)

² Van *pilleg* (= meglegben) igénk is. Talán ebből lett a *pille* (= lepke), aztán *piliz* (alakv.: *pelyhez* (= „szállingózik”) s ebből *pili* (= u. az, mint a *pélla*). Hogy a *pili* milyen viszonyban van a *pehely*-lyel (alakv.: *pelyh*, *pelhi*, *pihe* stb.) s ez a *pelel*-lel, nem tudjuk eldönteni. A *pelhedék* (= vízben úszkáló apró szemét) azonban alighanem a *pelel* származéka, tehát a *pelel*-ből is lehet *pele* (l.: *pellike*) > *pelhe* (> *pelhedék*), mint a *palol*-ból *pala* > *palha s ebből talán ráhatással *pálha*.

Lehet, hogy a somogy-baranyai *pólabölcső* is eredetileg *palóbölcső* volt s csak a *paló* jelentésének elhomályosultával értelmessítették *póla* (pólya) *bölcső*-vé. (*MTsz*, Szeg. Fü. 1: 291.)